

Маја Милутиновић

Друѓа крађујевачка гимназија, Крађујевац

МОТИВ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ У РОМАНУ ИСТОРИЈА СВЕТА У 10 ½ ПОГЛАВЉА ЏУЛИЈАНА БАРНСА

У овом раду дата је анализа главног мотива Барнсове *Историје света у 10 ½ поглавља* - мотива дискриминације. Највише простора у тексту дато је оним поглављима романа у којима је тема необјективне селекције најексплицитније изражена. Анализа дате теме започиње иронијским приказом постанка света и завршава се сатиричном представом раја као колективне пројекције психе двадесетог века.

Кључне речи: дискриминација, Бог, Ноје, Арка, чисти, нечисти, необјективна селекција

Наслов романа *Историја света у 10 ½ поглавља*, објављеног 1989. године, својом провокативношћу наговештава да је реч о делу апсурдно кратком за један такав предмет и потпуно другачијем од многих дела са сличним насловом. За разлику од историјских романа у којима је једном одређеном историјском периоду или догађају наметнут хронолошки ред, Барнсов роман тече кроз мноштво јукстапозиција, контраста и паралела које се ослањају искључиво на иронију или случајност. Читав роман се, заправо, може посматрати као низ дигресија у односу на оне догађаје који би се у свим историјским приказима сматрали централним.

Историја света у 10 ½ поглавља првобитно је замишљена као водич кроз Библију „који би представљао целу Библију, реконструисану за прикладну модерну употребу, са избаченим досадним деловима, а коју би писао скептични рационалиста“ (Stuart 1989: 15). Међутим, попут већине савремених писаца који не виде много повезаности, склада и реда у свету око себе, Барнс проширује ту идеју и ствара једну међу мноштвом могућих верзија историја света:

„Историја света?...Замислимо причу која ће покрити чињенице које не знамо или не можемо да прихватимо; задржимо неколико истинитих чињеница и око њих испредамо нову причу. Избезумљеност и страх ублажава нам једино умирујуће измишљање прича; ми то називамо историјом“ (Barnes 1989: 239).

Џулијан Барнс нас својим „измишљањем прича“ уводи у свет мноштва приповедних облика за различите епизоде у роману упорно тежећи да одвоји своје „историјско“ дело од дела других историчара који теже објективности. Када је реч уопште о приповедању и објективности, или непостојању било каквог знака присутности самог аутора, овај роман се може представити и као посебна форма имагинарне пројекције, или као производ који се може назвати референцијалном илузијом, јер у овом делу „ историчар“ уступа место актеру догађаја да говори у своје име.

Прво поглавље, које носи наслов „Слепи путник“, одзвања морално најсупериорнијим гласом у роману, гласом дрвоморца. Дрвоморац представља глас изгнаника изопштеног од Божјег провиђења и званичне историје и зато је он управо и најподеснији да му се повери улога наратора у препричавању библијске приче о Ноју. У овом делу романа кроз виђење Бога, Потопа, Арке, Ноја и његове породице са становишта „слепог путника“ (Barnes 1989: 12) Барнс уводи неколико мотива који ће доживети мноштво реинкарнација и варијација у епизодама које потом следе.

У Старом завету, у Првој књизи Мојсијевој, пише:

„И рече Господ Ноју: Узми са собом од свијех животиња чистих по седморо, све мужјака и женку његову; а од животиња нечистих по двоје, мужјака и женку његову“ (7.2)

То је само један део Постања из ког Барнс развија један од најснажнијих мотива у роману, мотив дискриминације, односно поделе на „чисте“ и „нечисте“. Овај мотив је, међутим, немогуће посматрати засебно, издвојити га у једну целину, већ је једино исправно анализирати га заједно са мотивом људске покварености и изопачености. Блискост ова два мотива је очигледна, јер један проистиче из другог.

У првом делу романа на Арки, која „је више личила на пловећу тамницу“ (Barnes 1989: 12) него на национални парк, затичемо Ноја, који према речима дрвоморца, није био ништа друго до „чудовиште, надувани патријархалац који је пола дана проводио пузећи пред својим Богом а другу половину искаљујући се на“ (Barnes 1989: 20) животињама. Та „хистерична битанга склона пићу“ (Barnes 1989: 17) била је, како каже дрвоморац, неко ко одлучује које ће животиње бити спашене од Потопа а које ће бити жртвоване. Затим следи необично комичан приказ избора „кандидата тражених преко огласа“, да би се потом организовало такмичење парова, нешто попут „комбинације бирања мис, квиза и избора идеалног брачног пара“ (Barnes 1989: 15). У наставку он истиче да тај избор није био праведан

јер Ноје није узео у обзир да нису све животиње такмичарског духа, да има међу животињама и оних које нису баш најпроницљивије, а и оних племенитијих врста које су једноставно отишле у шуму „не желећи да преживе под увредљивим условима које су им нудили Бог и Ноје радије изабравши истребљење и таласе“ (Barnes 1989: 15). На крају „Божја политика раздвајања животиња“ (Barnes 1989: 18) уродила је плодом. Ноје, односно Нојев Бог, одредио је да постоје две класе животиња „чисте и нечисте“ (Barnes 1989: 18). Можда би овај опис код читаоца изазвао осмех, али дрвоморац то не дозвољава. Одмах након тог приказа следи горко отржење: „По читаву ноћ се око Нојеве утврде разлегала кукњава одбачених... Зар ви то зовете природном селекцијом?“ (Barnes 1989: 15).

У даљем току првог поглавља дрвоморац нам прича како је све животиње то путовање много чему научило, нарочито томе да је човек у поређењу са животињама веома неразвијена врста: „Ми смо, на пример, увек оно што јесмо: то значи бити развијен.“ (Barnes 1989: 35). На сцену опет ступа Ноје као представник притворне и несталне људске врсте. „С Нојем је само једно било сигурно - то да никад ништа није сигурно“ (Barnes 1989: 36). Та несталност огледа се и у непрестаним покушајима да се забораве ружне ствари које се чине, па се тако људска врста, по угледу на свог претка Ноја, увек изнова изненади „што се од пушака гине, што новац квари... Та наивност може бити љупка; авај, може бити и опасна“ (Barnes 1989: 37). Из те и такве наивности човек је спреман да увек пребаци сопствену кривицу и одговорност на неког другог. Дрвоморац нам прича како људска врста верује да је Ноје открио принцип пијанства посматрајући како се нека коза напила од преврелог грождја: „Безобразног ли покушаја да се одговорност пребаци на животиње... За човеков Пад крива је змија, честити гавран био је забушант и изјелица, коза је Ноја претворила у алкоса“ (Barnes 1989: 37). Одмах потом следи бесан прекор људске врсте увек спремне да оптужи другог, осим у случају када не може да пронађе кривца, када се спрема нова подмуклост, нова измена правила, ново „померање статива“ (Barnes 1989: 37) не би ли се створио простор за тврдњу да проблем и није прави проблем.

У овој дрвоморчевој исповести читалац наилази и на иронично оправдање поступака „маторог пробисвета“ (Barnes 1989: 29) који наводно није могао бити другачији јер је „страшно тешко имати за узор неког као што је тај његов Бог“ (Barnes 1989: 29). Прву селекцију у Природи је обесмислио и претворио у дискриминацију баш Он – Нојев Бог. Он је осудио животињску врсту на Потоп наводећи као разлог за свој гнев „причу о змији“ (Barnes 1989: 14), која, према

мишљењу преживелог слепог путника, није ништа друго до „Адамова оцрњивачка пропаганда“ (Barnes 1989: 14), чије су последице биле огромне. Зато се, иако се много пута у овом приказу пита зашто је баш Ноје као представник људске врсте изабран за Божјег штићеника, дрвоморац мири са овим Божјим избором речима да су остали кандидати били још гори, а да је „Ноје био најбољи у врло гадном друштву“ (Barnes 1989: 37).

Након дрвоморчеве приче Барнс читаоца са Арке премешта у другом поглављу, које носи наслов „Посетиоци“, на брод „Света Еуфимија“ на туристичком путовању ка Кнососу. На самом почетку овог дела британски новинар и вођа путовања, Френклин Хјуз, посматра путнике који се укрцавају по двоје коментаришући: „животиње су дошле две по две“ (Barnes 1989: 41). Те речи одјекују наговештајем нечег страшног што ће тек уследити. Путовање из задовољства се претвара у ноћну мору. Брод отимају арапски терористи који на себе преузимају улогу свог претка Ноја, улогу дискриминатора. Они наређују да се сви туристи на броду групишу према националности: „Одвајају чисте од нечистих“ (Barnes 1989: 52). Барнес потом, на прилично неуобичајен начин исмева људску превртљивост и поквареност. Он пушта читаоца да све до тренутка док британски новинар не пристане да одржи чувени говор у коме објашњава туристима неопходност њиховог погубљења, верује да ће лични интерес уступити место алтруизму. Али, не. Да би спасао себе и своју девојку Френклин Хјуз је спреман на све, па чак и на изношење редоследа по коме ће погубљења бити извршена: „Редослед погубљења утврђен је према кривици западних држава за ситуацију на Блиском истоку“ (Barnes 1989: 64).

С друге стране Барнс иронично проналази наводно оправдање за овакав поступак терориста. Њихову жалосну потребу за насиљем приказује једноставно као „лекцију коју су Арапи научили од Јевреја, као што су је Јевреји научили од нациста“ (Barnes 1989: 63). Овакво пребацавање одговорности за злочин, насиље и жељу за осветом не пружа читаоцу никакву утеху. Долазак специјалних снага и њихово заузимање брода „Света Еуфимија“ не улива наду. Док напуштамо ово поглавље за нама још увек одјекују пуцњи и порука арапског терористе да живимо у свету „који није весело место“ и у коме „више нема цивила“ (Barnes 1989: 58).

У наредном делу романа „Верски ратови“ кроз фарсично приказан судски процес, који се води против дрвомораца у француском средњовековном суду, мотиве дискриминације и људске изопачености налазимо само благо оцртане. Дрвоморци су оптужени за пад безансонског бискупа Хуга у „слабоумље“ и за уништење греда

у цркви Светог Михајла. У апсурдном препотентном гласу црквеног судије, који изриче пресуду, назиремо алузију на првог дискриминатора – Бога и његовог штићеника Ноја. „Нечисти“ дрвоморци су осуђени на изопштење. С друге стране „чистота“ грађана Мамирола доводи се у сумњу. Њима се у пресуди налаже да „предају десетак како то налаже Света Црква, да се уздржавају од било какве раскалашности у дому Господњем.“ (Barnes 1989: 85). Треба ли ишта више рећи о „чистоти“ људи који своју скрушену понизност пред Богом и „његовом невестом Црквом“ изједначавају са „редовним и послушним плаћањем десетака“ (Barnes 1989: 70). Ова драма у судници добија ироничан одјек у закључку у коме нисмо у стању да прочитамо пресуду до краја јер су пергамент појели дрвоморци.

Протагониста наредног поглавља „Преживела“, Кетлин Ферис, на самом почетку каже: „Све је повезано, чак и оне ствари које нам се не допадају, нарочито оне ствари које нам се не допадају.“ (Barnes 1989: 90). Овај благо футуристички део романа, који се може тумачити и као фантазија и као приказ бекства морем од могућег нуклеарног рата, поново нас враћа на Нојеву Арку. За разлику од претходног дела, овде је мотив дискриминације и људске покварености експлицитнији. Наиме, поред свих животиња на Арки, које су се плашиле Ноја, били су и ирваси. Из дрвоморчеве приче у првом делу сазнајемо да су ирваси нешто предосећали: „Мислите да је ово најгоре? Не будите сигурни.“ (Barnes 1989: 21). Шта је то толико крупно, дугорочно што ће се догодити Барнс не открива све до овог дела романа. Од Кетлин Ферис сазнајемо да су након Чернобила, након што су ирваси појели радиоактивну маховину и сами постали радиоактивни, норвешке власти морале да одлуче шта ће са њима урадити. Да би удовољиле захтевима норвешких месара којима продаја меса ирваса из наведеног разлога није добро ишла, влада је, не обазирећи се на могуће последице, удесетостручила дозвољену вредност радиоактивности: „Једног дана, штетно је јести месо са 600 бекерела, сутра је безбедно јести месо са десет пута већом радиоактивношћу“ (Barnes 1989: 92). Када је потом утврђено да је вредност радиоактивности ирваса далеко већа, шта је норвешка влада одлучила? На ово питање није тешко одговорити. Довољно је само сетити се Ноја и његове дискриминаторске политике, па претпоставити да је решење проблема лежало у проналажењу једне исто тако „нечисте“ врсте каквом су ирваси постали. Одлучено је да се месом ирваса хране нерчеви: „Каква сјајна идеја, нерчеви наводно нису нарочито симпатични, а ионако она врста људи која себи може да приушти бунду од нерца не мари ако поврх тога добије и мало радиоактивности.“ (Barnes 1989: 92). На крају Кетлин као да прекли-

ње људску врсту да прекине са остваривањем својих изопачених идеја и да коначно представи проблеме онаквим какви су заиста: „Морамо ствари видети онаквим какве јесу... То је једини начин на који можемо да преживимо.“ (Barnes 1989:116).

„Почело је рђавим знамењем“ почетак је „Бродолома“, петог поглавља, у коме Барнс даје детаљан опис онога што се догодило са Сенегалском експедицијом 1816. године. Једна од фрегата, „Медуза“, налетела је на гребен у време плиме. Пошто чамци које је фрегата носила нису били довољни да се у њих смести све људство, направљен је сплав на који је требало да се укрцају сви они који нису могли да стану. Четири чамца су вукла сплав са сто педесет људи, али „у часу највећег надања и ишчекивања за оне на сплаву, уобичајеним морским ветровима придружи се дах саможивости. Једно по једно, да ли из себичности, неспособности, несрећним случајем, или из привидне нужде, теглећа ужад беху одбачена.“ (Barnes 1989: 121). Неко је једноставно одлучио да сто педесет људи осуди на смрт. Поново смо на Нојевој Арки. Попут Ноја који се хранио животињама, након неколико крвавих побуна, преживели на сплаву почели су да једу месо својих мртвих другова. Када је на сплаву остало двадесет седам људи постало је очигледно да ће само петнаест преживети мало дуже, јер су сви остали имали јако тешке ране. „Тада би донета најстравичнија одлука“ (Barnes 1989: 124). Пошто су израчунали да ће им њихови рањени другови само смањити залихе до њихове сигурне смрти, одлучили су да „болесне другове треба бацити у море, за добро свих који би можда могли преживети...Здрави су одвојени од болесних као чисти од нечистих.“ (Barnes 1989:124).

Јасно је да је мотив чисте дискриминације у овом делу романа присутан само у тренутку када морнари одлучују да одвежу теглећу ужад. О каквој дискриминацији се ради када здрави одлучују да болесне баце у море? Да ли је то учинио разум или прост нагон за преживљавањем? Мора се признати да сада први пут у роману нисмо у стању да безрезервно осудимо један тако окрутан чин. Док читамо други део овог поглавља у коме Барнс описује начин на који је француски сликар Жерико насликао ову несрећу и док посматрамо саму слику још нам је теже да будемо посебно огорчени према људима које је глад натерала да одсецају комаде са лешева својих другова, да „глођу кожне траке са шешира“ и „пију сопствену мокраћу“ (Barnes 1989: 137).

Када се последњи пут у роману сусрећемо са експлицитно развијеним мотивом необјективне селекције опет смо смештени на једну од мноштва реинкарнација Нојеве Арке. Овај пут у трећој

причи седмог поглавља која представља чињенични приказ срамне епизоде људске историје, пред сам почетак Другог светског рата, у којој се описује како су многе светске слободне земље одбиле да прихвате Јевреје протеране из нацистичке Немачке. Наиме, на путничком броду „Сент Луис“ било је смештено 937 путника, већином Јевреја, који су побегли „из нацистичке државе која беше наумила да их лиши имовине, пресели и истреби“ (Barnes 1989: 181).

Овде већ постаје јасно да Барнс не жели да се у приказу дискриминације заустави само на Хитлеровој расистичкој политици. Много већи ефекат постиже приказом лицемерја наводне међународне бриге за тај „товар изрода и криминалаца“ (Barnes 1989: 187). Зато и каже да је првобитна намера била да се ове политичке избеглице искрцају у Хавани. Кубанске власти одбијају да их приме тражећи огромне суме новца. Потом је једна од идеја била да се одвоји двеста педесет Јевреја и искрца у Хавану јер је требало направити места за нове путнике: „Али, како одабрати тих 250 који ће смети да напусте Арку? Ко да одвоји чисте од нечистих? Треба ли прибећи коцки?“ (Barnes 1989: 184). Дискриминација, подела на чисте и нечисте, по први пут прижељкивана, по први пут везана за спас и бекство у слободу, изостаје. Брод се враћа за Хамбург. Када су многи већ изгубили наду, а брод се већ примицао Европи, неколико европских земаља је прихватило да прими Јевреје. Али како? „Они које је примила Белгија смештени су у воз закључаних врата и заблиндраних прозора... Они које је примила Холандија сместа су превезени у логор окружен бодљикавом жицом и псима чуварима“ (Barnes 1989: 187). Два месеца након овог немилостивог догађаја „почео је II светски рат и путници са Сент Луиса поделили су судбину европског јеврејства“ (Barnes 1989: 188).

„Сањао сам да сам се пробудио. То је најстрашнији сан од свих, и ја сам га управо сањао.“ (Barnes 1989: 279, 304). Ово су речи којима почиње и завршава се десето поглавље романа, у којем Барнс представља Рај као стање сањања у коме они што сањају добијају врсту Раја коју желе. Какав Рај желе људи? Барнс нам даје одговор на то питање наглашавајући баналност људских снова и тежњи. Наиме, испоставља се да људи не желе ништа осим баналних, тривијалних ствари попут голфа, секса, куповине и упознавања познатих личности. Читалац је у потпуности затечен када међу познатим личностима у Рају затиче Ноја и Хитлера. Питање које се једноставно намеће је да ли постоји Пакао. Барнсов сањар добија одговор да је Пакао „сада више забавни парк. Искачу скелети и плаше вас, у про-

лазу вас гране окрзну по лицу, пуцају бомбице са смрдљивим гасом. Све је предвиђено да вас добро уплаши“ (Barnes 1989: 297).

Читав овај Барнсов Рај не представља ништа друго до колективну пројекцију људске психе. Само у овом последњем делу романа људска потреба за поделом на чисте и нечисте више не постоји. Само се овде по први пут јавља свет у коме нема дискриминације, у коме су сви једнаки. Међутим, мир, једноставност и хармонија изазивају досаду и зато људи одлучују да поново умру. Барнсов сањар закључује: „да је Рај веома добра замисао, могло би се рећи и савршена, али не и за нас. Не док смо овакви.“ (Barnes 1989: 304). На крају закључујемо да је необјективна селекција, односно подела на чисте и нечисте, једноставно људска потреба, можда нешто попут хира али свакако ствар без које људска врста очигледно не види сврху свог постојања. Свет у коме нема дискриминације је само сан који мислимо да сви желимо, али сан који би нам врло брзо постао неподношљиво досадан.

*

Водећи читаоца кроз мноштво варијација и реинкарнација Нојеве Арке и чинећи га пасивним посматрачем и сведоком најсвирепијих призора људске притворности и злобе, Барнс га непрестано враћа на почетак, на основни узрок настанка свега поквареног и изопаченог у човеку. Наиме, прву дискриминацију, односно прву поделу на „чисте и нечисте“ извршио је „Нојев Бог“. Избор је пао на Ноја, а Барнс још у првом поглављу романа каже:

„Довољно је само погледати Ноја и његову жену, или њихова три сина и њихове три жене, па да вам буде јасно какав ће генетски циркус испасти од људског рода“ (Barnes 1989: 24).

На крају читалац се налази опет на почетку, али ма колико скептичан био на почетку романа, на крају једноставно бива приморан да мит о Нојевој Арки, о првој необјективној селекцији у историји света прихвати као сопствену сурову реалност.

Библиографија:

- Barnes, Julian. *A History of the World in 10 ½ Chapters*. London: Picador, 1989.
- Buxton, Jackie. „Julian Barnes’s Theses on History (in 10 ½ Chapters)“. *Contemporary Literature*. Volume 41. Number 1. Spring, 2000. 56-86.

- Eder, Richard. „Of Noah and the Worm“. *Los Angeles Times Book Review*. October 15, 1989. 3.
- Oates, Joyce Carol. „But Noah was not a Nice Man.“ *The New York Times Book Review*. Vol. 94. October 1, 1989. 12-13.
- Stuart, Alexander. „A Talk With Julian Barnes.“ *Los Angeles Times Book Review*. October 15, 1989, 15.
- *Светло писмо старо̄ и ново̄ завјеша*. Британско и Инострано Библијско Друштво Београд, 1990. 6.

Maja Milutinović

MOTIF OF DISCRIMINATION IN JULIAN BARNES'S NOVEL *HISTORY OF THE WORLD IN 10 ½ CHAPTERS*

Summary

In this paper we analyse the main motif of Barnes's *History of the World in 10 ½ Chapters* - motif of the division between „the clean“ and „the unclean“. Each chapter of this novel describes some kind of reincarnation and variation of the eternal human need for discrimination – from the ironic account of the biblical creation of the world, to the shameful episode of human history dating from just prior to the outbreak of the Second World War in which many of the world's free countries refused to allow Jewish refugees to disembark, to the satirical fantasy of heaven as a collective projection of the twentieth psyche. So at the end Barnes „forces“ us to conclude that a world in which no one is discriminated against is merely a dream of what we imagine we want but would actually find intolerably innocuous and tedious.